

Který autor se prosadí?

Nedávno mi jeden můj přítel řekl: Nerozlišuji mezi autory regionálními a ústředními. Autoři jsou buď dobří, nebo špatní. Ti dobří se prostě prosadí.

Pochopila jsem, že vůbec neví, která bije, a vzhledem k tomu, že je takových lidí jistě víc, pokusím se rozdíl mezi autorem ústředním a regionálním trochu osvětlit.

Být regionálním spisovatelem je na jednu stranu moc hezké, protože vztahy v regionálních centrech bývají spíš o přátelství a nezištné vzájemné pomoci než o soupeření a závisti, ale na druhou stranu jde o existenci pro spisovatele opravdu tristní. Jen naprosté výjimky (ale jsou takové) mají totiž šanci dostat se po žebříčku přátel dobrých přátel do povědomí literatury celorepublikové.

Jinak jde o začarovaný kruh, ze kterého prakticky není úniku.

Když jsem pracovala v radě Obce spisovatelů, měla jsem na starosti regionální literaturu, takže opravdu vím, o čem mluvím. Ve všech regionech je postavení autorů obdobné. Jsem z Východních Čech, proto se pokusím přiblížit postavení regionálního autora na příkladu současného, skvěle fungujícího Střediska východočeských spisovatelů.

Trocha nedávné historie: Před sametovou revolucí existovalo v tomto regionu nakladatelství Kruh, kolem kterého se soustřeďovalo veškeré literární dění Východních Čech. Ředitelem byl doc. PhDr. Jan Dvořák, který měl dokonalý přehled o autorech regionu a s těmi začínajícími pravidelně pracoval. Je pravda, že vydání knihy trvalo třeba dva roky, ale autor dostal honorář a jednalo se s ním důstojně. Také tehdejší Svaz spisovatelů měl přehled o začínajících autorech regionu, pracoval s nimi, pořádal pro ně různé semináře a soustředění, ti perspektivní dostali příležitost i ve velkých nakladatelstvích pražských. Vydaná kniha pak putovala nejen do knihkupectví po celém Československu, ale dokonce i do všech československých knihoven.

Jak jiné je to dnes!

Po revoluci byla většina regionálních nakladatelství zrušena a začínající regionální spisovatelé se stali víceméně bezprizorní. Vydávat už neměli kde, protože se provinili tím, že se pokusili publikovat již před revolucí, ač mnozí by nemuseli změnit jedinou větu svého díla ani po revoluci.

V průběhu dalších asi deseti let se východočeští autoři přece jen dali dohromady. Založili jsme Středisko východočeských spisovatelů (SVČS). Obdobné to bylo i v jiných regionech.

SVČS si vedlo mimořádně dobře. Ve spolupráci s výtvarníky a hudebníky začalo realizovat řadu kulturních akcí, podzimní Východočeský umělecký maratón, začalo vydávat vlastní bulletin Kruh a každoročně i sborník z prací autorů střediska (vloni již desátý!). V současné době má Středisko téměř stovku členů. Ukázalo se, že stejně jako kdysi v tomto regionu zazářil třeba Jirásek, Němcová, Langr nebo Čapek, lze i v této

stovce nalézt minimálně deset procent autorů velmi dobrých – až vynikajících, o které ovšem ústřední literární platforma nemá zájem. Spisovatelů a napsaných knih je totiž v současnosti příliš mnoho – a místa na slunci málo, proto je třeba ho rezervovat zejména recipročním přátelům...

A teď, jak je to s literární líhni: Regionální střediska většinou pořádají pro žáky a studenty literární soutěže. Východní Čechy konkrétně Pardubický pramínek a Pardubické střípky. Tam lze objevit talenty. „Objevení“ se pak stávají členy sekce začínajících autorů při Vč. středisku, je s nimi nadále pracováno, jejich texty jsou zveřejňovány v bulletinu Kruh, ty opravdu dobré ve sborníku - a objeví-li se skutečná literární naděje, středisko je schopno vydat jí i prvotinu. Zrodil se tedy nadějný autor - a co dál?

Nic.

Nadějný autor plný optimismu obešle řadu celostátních nakladatelství - bezvýsledně. Některá nakladatelství neodpoví vůbec, některá obligátní větou, že se jim věc nehodí do krámu (tedy do plánu)... V nejlepším případě se zeptají: Máte sponzora? Případně: Chcete vydat knihu vašim vlastním nákladem? Většina dobrých autorů si knihu vlastním nákladem vydat nemůže (o sponzorech ani nemluví). To se ovšem nedá říci o mnohých grafomanech, kteří vydání své knihy považují za vrchol vlastního života a jsou ochotni na to obětovat mnohdy i veškeré prostředky.

Normální slušný autor, který neuspěl v žádném z velkých nakladatelství, se tedy pokusí o štěstí ve sdělovacích prostředcích – časopisech, rádiu, televizi. Výsledek je bohužel nejčastěji obdobný. V optimálním případě se nad ním smiluje, pokud se věc zdá být prodejná, regionální nakladatelství – a tam už pouť za proniknutím dílka do povědomí širší veřejnosti definitivně končí.

Obdobně jako autoři začínající jsou na tom ovšem i regionální spisovatelé dříve narození. Obešlou svým dílem velká nakladatelství v Praze či Brně – a nedostane se jim odpovědi. Proč? Protože je nikdo nezná. Ale jak je může někdo znát, když dostanou šanci pouze v malém regionálním nakladatelství, které rozhodně nemá peníze na nějaké „zviditelňování“. Navíc: Regionální autor obvykle nepracuje v redakci nějakých celostátních sdělovacích prostředků – v novinách, rozhlase, televizi – nemůže tedy nabídnout žádnou reciprocitu – a nebudeme si nic nalhávat – o reciprocitě to je. O reciprocitě jsou mnohdy i významnější literární soutěže, stačí si na výsledkové listině zakrýt jména autorů a podívat se na jména nakladatelství. Na předních místech figurují autoři (bezpochyby dobří) nakladatelství velkých. Ta malá nejsou často brána vůbec v potaz, i když jejich knížky mají mnohdy také vysokou literární úroveň.

Autor, který se stále ještě nevzdává, se rozhodne stát se členem nějakého celostátního spisovatelského sdružení (PEN klub, Obec spisovatelů, Asociace spisovatelů, Klub autorů literatury faktu, Unie spisovatelů aj.) v naději, že organizace, které platí příspěvky - mnohdy pro něj nezanedbatelné - si jeho tvorby všimne. A třeba ho i doporučí nějakému velkému nakladatelství či navrhne na udělení nějakého ocenění, podpoří udělení grantu, studijního pobytu atd. Jenže i toto je nereálné. Organizace má třeba sto (a některé i

mnohem více členů) a obvykle žádné recenzenty, kteří by byli ochotni (nejčastěji bez honoráře) zodpovědně přelouskat všechno, co členům daného společenství vychází, a podat objektivní zprávu nějaké komisi, která by o návrzích (na ceny, granty, studijní pobyty atd.) **nestranně** rozhodla. Jestliže **se tedy vlastně neví** o knihách okrajových (nejčastěji regionálních autorů), veškeré prebendy a pocty (zcela logicky) přísluší obvykle kamarádům z výboru. A zase bych to nechtěla paušalizovat. Jsou jednotlivci, jsou společenství, která se tomuto obecnému trendu vymykají, ale...

Tak tedy: Zklamaný dobrý autor malého regionálního nakladatelství si řekne: Co se dá dělat? Stačí, když se něco prodá. Jenže neprodá. Opět chybí recenze v tisku, rozhovory v médiích, besedy v knihovnách... Vstoupí-li autor do knihkupectví, je naprosto zděšen záplavou potišťeného papíru a zoufalý z toho, že se nedokáže orientovat. Svou knihu nenajde. Jde se po ní tedy dotázat. Po dlouhém hledání v počítači je mu sděleno, že měli poslední, a ta se prodala. Měli poslední, ovšem proto, že objednali (pokud vůbec) jedinou. Ta jediná pak byla zastrčena někde v koutku nevýrazným hřbetem dopředu a prodala se jenom proto, že se po ní nějaký kamarád z regionu zeptal.

Pokud tedy autor není celebritou v nějakém jiném ohledu (nejraději herec, zpěvák, novinář, moderátor, modelka) či syn, dcera, milenka někoho takového či bohatého podnikatele (nebo alespoň v přízni podobné celebrity), celostátní sdělovací prostředky o něj nezavadí, na Portálu české literatury se neobjeví, knihovny ho na honorovanou besedu nepozvou. Na takové jsou jim totiž **ústředně jmenovitě doporučení úspěšní** autoři. (INFO z nejmenovaného zdroje, jak s oblibou říkají novináři). Regionální autor pouze pokorně nabídne knihovně čtení či besedu zdarma – a může být rád, když není odmítnut. Mnohdy se v regionální knihovně dokonce ani dílko regionálního spisovatele neobjeví, protože knihovny musí „šetřit“ a je tedy potřeba nakoupit knihy, které si budou čtenáři půjčovat.

Na chodbě jedné knihovny jsem objevila bedny knih určené na rozebrání zdarma. Zaslala jsem nad jmény autorů – i světových – a většinu z těch vyřazených knih, které si nikdo za pět let nepůjčil, si odnesla domů. A ještě teď mě mrazí při pomyslení, co za pár let v těch knihovnách, přizpůsobujících se pokleslému vkusu zkomercializovaného čtenáře – vlastně bude. Vždyť už teď jejich police s knihami připomínají spíš police se zbožím v hypermarketu: Výběr sto druhů zboží od jednoho sortimentu, ale kvalita žádná. Kam se tedy asi bude posouvat gramotnost, morální úroveň a **lidská** kvalita občana? Jenže – zajímá to někoho?

Ale zpět k šancím regionálního autora: Jeho knihu totiž také nikdo nepřeloží, protože, jak mi sdělili známí bohemisté, také oni mají doporučeno překládat pouze knihy úspěšné. To znamená takové, které získaly nějaká celostátní ocenění, či jsou mimořádně prodejné. Často se říká: Kdo nebyl v televizi – nežil. Regionální spisovatel se pokusí tedy své dílo uplatnit tam. Jeden můj přítel (zdroj nejmenovaný), mi řekl: Nenech se vysmát. Barák na Kavkách je plný mladých holek, které píší scénáře... Jak by se tam tedy mohlo uplatnit něco zvenčí?

Ano, jistou výhodou mají některé žánry: Literatura faktu, historické romány, detektivní příběhy, sci-fi... Tam ještě jistý prostor pro uplatnění autora existuje, neboť neúprosná komerce tyto žánry lajkuje. Ale původní český společenský román či snad nedej bože poezie?

Regionální autor tedy, i kdyby to sám Čapek byl, se nemůže prosadit, protože ho nikdo nezná. A nikdo ho nezná, protože se mu nepodařilo prosadit se.

Pro ty mladší, kteří ovšem spíš už žijí jen svým vlastním osobním životem (nějaká morálka, čest, vlast, historie atd. jsou pojmy pro ně většinou cizí), zbývají ovšem ještě sociální sítě. Zapeťřifikují se v „lajkovém“ světě poskytovaném „přáteli“, a to, co se nachází „vně“ tohoto světa, je prostě nezajímá. Pro ty starší, kteří se s „infernetem“ až tak moc nekamarádí, zbývá už jenom zázrak. Průměrným spotřebitelem zprůměrovaná budoucnost umění tedy může patřit hrstce recipročně vyvolených, či internetovým bloggerům a výpotkům jejich zploštělých pohledů na život, kterému vlastně nemají šanci rozumět.

Že přirozená touha člověka po vlastním prospěchu je metlou i hybnou silou společnosti není nic nového. Kdo bude nejvychytralejší a nejbezohlednější, urve nejvíc. Co nepřináší žádný zisk nebo alespoň výhody – ztrácí cenu. Naopak to, co zisk přináší, je bezohledně glorifikováno, často bez ohledu na kvalitu. A tak se stalo, že i do literatury pronikl namyšlený diletantismus a nesprávně pochopená svoboda tvorby. Každý má totiž právo na seberealizaci, tedy právo vyjádřit svým dílem (byť třeba i tím nejpokleslejším způsobem) vlastní (byť třeba i ten nejpokleslejší) názor. Ten pak (mnohdy takovým autorem zaplacení) recenzenti glorifikují, aby tak ze čtenáře udělali tupce, který spolyká kdejaký horor, krvák, červenou knihovnu, sci-fi či velesprostou slátaninu, aniž by si uvědomil, že jde o povrchni, prvoplánový pövl.

A tak se v naší rádoby kulturní společnosti stane, že jako potrava pro duši převáží bulvár, protože ho „žere“, tedy i platí, více strávníků. Největší hanbou je, že potrava pro mozek a duši není tříděna podle norem etických či morálních, ale, jak jsem již výše naznačila, podle reciprocity a komerční úspěšnosti. A komerce potlačuje všecko nadprůměrné. Proč? Protože těch průměrných a podprůměrných mozků, duší – a nakonec i žaludků je o hodně víc. Je tedy výhodnější vařit pro ně. A tak s úžasem zjišťujeme, že naši kulturu a kulturnost přestává vytvářet chuť mozků gurmetsky geniálních, ale chuť všežravců, kteří si pochutnají na jakémkoliv odstínu šedi, hlavně když to bude bez přemýšlení. Stačí tučně zasypat do korytka. A kdože čtenářům či televizním divákům tak báječně zasypává? No, přece všichni ti, kteří lačně hrabou korunky za to podřadné žrádlo. Tímhle způsobem se měřítkem kvality umění (i života) stává šedá, leč vyšperkovaná omezenost. A kdo to zavinil? Naskýtá se odpověď, že všechny ty – a možná i geniální – mozky, které z omezenosti bližního svého prostě profitují.

Jenže svůj podíl na zprůměrnování života máme i my všichni mlčící. My snášenliví, co jen pokrčíme rameny a v zájmu korektnosti přijímáme i právo na sobectví, hloupost či chamtivost, na ohlupování prostřednictvím sdělovacích prostředků, které jsou dávno kočírovány komerčním zákulisím. Přiznáváme mlčky ohlupujícím právo ohlupovat.

Problém tkví tedy možná jednak ve lhostejnosti, lenosti, ovlivnitelnosti a neochotě konzumentů umění přemýšlet, neboť oni se chtějí pouze bavit - jednak v tvůrcích samých: Proč já mám být umělecky i lidsky poctivý a kvalitní, když ostatní takoví nejsou?

Každý člověk vnímá život osobitým způsobem. Vnímání osciluje mezi pojetím otevřeným, nesobeckým a vstřícným, a mezi pojetím sobeckým, chamtivým, závistivým a nenávislným. Tato oscilace je vlastně zápasem člověka o jeho lidství. A „lidství“ v současném životě bohužel ubývá. Lidství podporuje kvalitní kniha napsaná kvalitním tvůrcem, jenže kvalitu knihy ovlivňuje neúprosný trh. Kniha je zboží a jediným měřítkem hodnoty je sláva a zisk. Etický a morální zisk již většinu populace nezajímá. A co je nejsmutnější, nezajímá to ani mnohá nakladatelství. Vychází tedy mnoho nepotřebných, hloupých a někdy až odporných knih jenom proto, že si to primitivní konzument přeje. Nevěřím, že jsou nakladatelští redaktori úplně hloupí. Nevěřím, že by odmítli DOBROU knihu regionálního spisovatele, kdyby si ji ovšem vůbec přečetli. Ale proč by ji četli, když o tomto autorovi vůbec nic nevědí, zatímco autor ústřední proveniencie má reklamu na každém kroku: V metru, na nádraží, v rádiu, v televizi. Tohoto autora čtenář zná, jeho knihu koupí... Ano, je to bludný kruh, cesta odnikud nikam...

Ach, co bych dala za takového literárního Pavla Maurera, který každou neděli doporučuje svým posluchačům, aby nejedli, nepili, a když to půjde, ani nežili blbě. Právě on mě donutil k přemýšlení nad tím, jaké fenomény se šíří snáz. Ty, které jsou náročnější, nebo ty, které jsou snáze uchopitelné? Nepochybně se bleskověji šíří skupina druhá. Potrava, která je přístupná pro každého, potrava pouze sytící.

Stejně je to s uměním – v našem případě s literaturou. Ta, která je bulvární a prvoplánová, vzbuzující povrchní emoce, je potravou dostupnější, snáze vstřebatelnou. To, co je přijatelné pro mozky výlučných lidí tak velkou šanci na uplatnění nemá, neboť se s tím stejně dobře jako se zábavním průmyslem nedá obchodovat. Zábavní průmysl zbavuje touhy myslet. Chápat cokoli v souvislostech. Zbavuje reflexe a tím i formování individua. Prostřednictvím osobnosti individua je pak bohužel formována i celá společnost v širším slova smyslu.

A tak volám po literárním Pavlu Maurerovi. Po někom, kdo by jednou týdně zasvěceně pohovořil o zajímavých knihách i regionálních autorů a doporučil posluchačům, aby své duši nepředkládali jídlo podřadné, ale jen to kvalitní. A na závěr by doporučil: Nekonzumujte programy sdělovacích prostředků, které jsou komerčně blbě, nečtěte ohlupující knihy, a když to půjde - a ono to pak půjde - žijte kvalitní, plnohodnotný život.

Vím, že nejspíš pláču na nesprávném hrobě. Potíž je ovšem v tom, že nevím, který hrob je ten správný. Pokusila jsem se v dlouhém dopise vylíčit postavení regionální literatury jedné významné paní senátorce – bez odpovědi. Pokusila jsem se o totéž u významných moderátorek českého rozhlasu – se stejným výsledkem. Rozeslala jsem doporučené dopisy do médií – dtto.

A tak se vracím na začátek svého neučesaného povídání o tom, že není třeba rozlišovat mezi autory regionálními a ústředními, protože autoři jsou buď dobří – nebo špatní. A ti dobří se prostě prosadí.

JAK? Anebo KDO je prosadí?

Poradí mi někdo?

Marcella Marboe